SUIKER

De stoomfluit van de wasserij ging.

'Daar gaat-ie,' zei Lambert slaperig. Hij hield het reeds een vol uur uit, tegen de ijskoude betonnen vloer liggend, onbeweeglijk, terwijl de kou hem in het gebeente moest dringen, dwars door zijn kakibroek en zijn gummilaarzen.' Hij wilde er geen stro in steken zoals wij allemaal doen, de elegante jongeling 's morgens voor de bureelmeisjes. Elke morgen, voor wij afgelost werden was het hetzelfde spelletje. Hij sprong met drie trappen ineens naar boven, en stond dan, handen in de heupen, krullen in de wind en de verraderlijke kop naar mij gericht te wiegelen voor het bureau waar de Franse meisjes de eerste boerenkarren wogen. Maar tot nog toe hadden zij hem waarschijnlijk te mager, te bleek gevonden. Tot nog toe (dit was in de derde maand van dit seizoen) had hij er niet eentje bereid gevonden in praktijk te brengen waarover hij ons 's avonds de oren afzaagde, urenlang, totdat het zelfs de moeraswachter, die wij de Hete noemden, begon te vervelen. Lambert keek mij aan, zijn ene oog was klein en gezwollen onder het witte verband, dat schuin over zijn voorhoofd liep. Een sjerp rond de kin, een verband om het hoofd, een elleboog bijna stuk, dat had je, als je te dicht bij Blok 2 kwam, waar de Polen 's avonds samen een borrel dronken.

Zij hadden hem toegetakeld, de Zribowski's, Pichevski's of hoe zij ook heetten en ware het niet van Heinrich en Max geweest, Lambert was helemaal niet naar onze barak geraakt en had niet kunnen vertellen, hijgend, met een dun stemmetje van ontstelde jongen met een bloedend hoofd:

'Ongelofelijk, de smeerlapperij die daar in de kamers ligt, geen een maakt er zijn bed op en aardappelschillen, eierschelpen, lege conservendozen gooien zij zomaar op de vloer en het ruikt er naar van alles, en je glijdt er gewoonweg over o, van alles', en hier werd

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 91 04-09-19 10:29

hij bloedrood en zei voor zich heen een paar woorden die niemand begreep. Dat de Polen zich niet wassen en uit luiheid hun baarden laten staan gedurende het ganse seizoen, zodat zij er als boomschorsen uitzien met rode vlekken als gezichten, dat wisten wij, maar dat het zo erg was in hun hokken, waar zij niemand binnenlaten, ja, dat zouden wij weleens samen moeten bekijken, zeiden de zwijgende koppen der Vlamingen, die half recht in de bedden, zich trachtten in te beelden hoe vies het daar kon zijn, bij de Polakken.

Opnieuw de stoomfluit.

Ik hief de spuit hoger, zodat het water in een boogje neerkwam voor de onderste rij bieten. Lambert ging kijken of de bieten niet verstopt zaten in de tunnel.

'Meer water,' schreeuwde hij.

Ik richtte de spuit direct in het kanaaltje. Dat overstroomde en toen ineens bijna leegliep. De bieten hadden de tunnel verstopt en vloeiden nu zeer vlug verder.

Opnieuw ondermijnde ik de berg voor mij. Het bruine water holde de piramide bieten uit, tastte in elke oneffenheid aan de roze, witte muur van opgestapelde bieten, knaagde aan de onderste geledingen, totdat de muur moest ineenstorten.

Het hing mijn keel uit, een hele nacht naar die riolering vol zwalpende bieten te staren.

De kraan van de spuit zat heel vast en elke keer als ik haar richting moest veranderen, blies een koude laag lucht tussen mijn kletsnatte handschoenen over mijn gekloofde vingers. Ook in mijn laarzen sjiepte het water. 'De fabriek moest ons eigenlijk voor zulk werk een duikerpak geven,' had ik al twintig keer tegen Lambert gezegd en elke keer had hij minachtend gelachen. Hij gooide een biet vlak voor mijn voeten. Het was zijn beurt om te spuiten, nu kon ik in de wasserij gaan helpen.

Toen hij met zijn kapotte elleboog tegen de kraan leunde en met een pijnlijk gezicht de spuit manoeuvreerde, vroeg ik hem of Richard al zijn suiker had weggeborgen.

'Neen, nog niet,' zei hij, 'maar hou hem in de gaten.'

Heinrich kwam kijken. Boven de ijzeren reling leek zijn smalle

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 92 04-09-19 10:29

silhouet op een groen, beschimmeld standbeeld. Alsof hij nog steeds een wachter, een behoeder was van hun Eeuwig Rijk, in zijn versleten uniform met de laarzen en het Tirolerpetje. Ik vroeg hem of Richard al zijn suiker had weggeborgen.

Maar een woedende, schrille stem, heel dichtbij, riep hem:

'Einriek-Einriek.'

Richard dook op en schold en zei dat Heinrich een voyou was en bij de spuit niets verloren had en dat de wasserij in het honderd liep. De Duitser antwoordde, schudde nog even zijn hoofd naar ons en ging weg.

'Eh, Hugo,' riep Richard.

De nacht was dik en koud, drong in alle vezels van de mensen. Onvriendelijk en hees waren de stemmen, dreigend het geruis en gedonder van de fabriek.

Ik liep over de schuine, betonnen vloer, schopte de verspreide bieten de riolering in, volgde hen met de blik, terwijl zij in het bruine water plonsden. Toen klom ik naar boven. Richard trok aan zijn pet, tot zij vlak boven zijn wenkbrauwen stond, waaronder dan die twee glazige ogen in een geel vocht dreven.

'Hugo,' zei hij en ik dacht dat hij zou beginnen te janken, zo treurig keek hij, zo van iedereen verlaten, 'fais attention à ces voyous d'Allemands.' Hij probeerde verder te lopen, zijn ene hand hield de reling van de stapelplaats vast. Ik zei tegen zijn rug dat ik dat doen zou, onmiddellijk zelfs en wachtte tot hij de treinwagens en de ossen van Pjotr voorbij was en liep toen achter hem aan.

Pjotr kwam in het licht der lantaarnen slenteren. Zwijgend tikte hij tegen zijn pet, liep dan verder achter de bewegende, geluidloze, gele gevaarten van ossen, waarvan de koppen, gevangen in het houten juk, in een gelijke richting zwaaiden en waarvan de hoornen, flanken en ruggen glommen.

'Hu,' zei Pjotr. Het was een wonderlijk geluid: 'Hu, hu,' en hij klakte met de tong. De nacht van lood en alleen het slepen van de ketens van de ossen en de droge klik van Pjotrs zweep. Hoeveel dagen nog?

Een ogenblik dacht ik dat Richard tegen een van de treinwagens

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 93 04-09-19 10:29

stond te spuwen, maar toen hij zich weer oprichtte en ik hem volgde op drie, vier meter, zag ik dat hij, eindelijk, zijn suiker droeg. Hij liep helemaal ineengekrompen, alsof hij een reusachtige, grijze bochel had gekregen. Hij regelde mijn stap op de zijne. Wij wandelden op stap in de grijze nacht, als in een kerk. Waarvan de zuilen schoorstenen waren, de bogen wolken. Uit onze kamer viel er een lichtkegel over de pomp, de rieken, de waterplassen op de grond. Dat kon als altaarlichtje dienen.

Ik dacht: waarom licht Richard ons niet voor met een zaklampje? Straks bots ik nog tegen hem aan.

Hoeveel kan je stelen? Van wie mag je stelen? Moet je eerst zeker zijn dat die iemand meer heeft dan jij?

Richard sleurde zijn zak suiker nu langs de grond in het tuintje van Alleman, de kok. Ik wachtte, tegen het blok van de Duitsers geleund.

Richard had suiker genoeg. Hij had een uitstekend baantje. Alle goede baantjes gingen naar de Fransen. Wat maar rechtvaardig was. De inboorlingen voor! Wat deed Richard eigenlijk? Aan een wasserij staan, waarvan hij niet eens goed wist hoe de bieten erdoor gewassen raakten, lekker warm lopen in zijn klompen, af en toe de Duitsers de machines laten poetsen (waar zij kasseistenen uit haalden, genoeg om een nieuwe straat aan te leggen, van de fabriek naar het dorp) om een of twee uur, als de controleur voorbij was, zijn zakje suiker gaan oppikken dat de inboorlingen-stokers voor hem hadden weggelegd, ondertussen zijn vier flessen wijn, die hij van thuis had meegebracht, netjes leegdrinken met daartussen de kommetjes witte, schadelijke dunne alcohol met suiker. En als hij driftig was, purper, zwetend en opgeblazen door het goedje, wel, dan de stoomfluit maar eens toeteren, zodat de twee, daar ergens in de vriesnacht aan de spuit, hun luie lichamen zouden bewegen.

Toen het daglicht de toppen van de piramiden raakte en het lamplicht van de kalkovens, en elke biet, klomp aarde, bleke bietenstaart, kleverige brij in het kanaaltje deed opklaren, als zovele ertsen uit een berglandschap van God weet waar, toen het lantaarnlicht voor zijn tastende vingers verbleekte, toen, ja, toen liep ik met

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 94 04-09-19 10:29

Richards twintig kilo suiker en de twintig van Lambert naar onze kamer. De dagwerkers sliepen. Alleen een der gebroeders Vincke (Leon of Gaston, ik kon hen met moeite uit elkaar houden, en vooral nu zij allebei hun tanden uit hadden en in hetzelfde glas water gezet en gelijke blauwe gestreepte hemden aanhadden) riep achter mijn rug: 'Crapule.'

Maar toen ik mij omwendde in een vlugge zwaai, sliepen zij allebei of deden allebei alsof. lk schudde die het dichtstbij lag aan zijn schouder. Het was Leon, die van tweeënzestig. 'Hei,' riep ik, maar hij kneep zijn donkerblauwe oogleden met de tientallen rimpeltjes nog harder dicht en perste zijn lippen op elkaar. Hij leek op een lijk van veertien dagen.

'Vuile stinkerd,' zei ik dicht bij zijn oor.

Ik keek over de rij bedden, wachtte, hield mijn adem in, maar de dagwerkers bewogen niet. Ik schudde het glijdende, witte suikerpoeder leeg in mijn hoofdkussen en in dat van Lambert, kneep de brokken fijn en sloeg er holten in, voor het hoofd.

De oude Vincke zou wel te lui zijn om op te staan en de hoofdkussens te versjouwen. Alhoewel ik dit niet heel zeker wist.

'Dat de morgen nu maar vlugger over de fabrieksgebouwen kome en over de velden en over de wereld en over alle andere mensen voor wie ik hier bieten naar de fabriek jaag,' zong het in mij. Onder het nutteloos licht der lantaarnen stond ik te spuiten, als een rat aan de piramiden te knagen, met de waterspuit spoelde ik bergen naar beneden, toen de eerste boerenkarren kwamen aangedokkerd.

De boeren riepen naar hun paarden, en schreeuwden: 'Bonjour, les Flamins', boven het gesnerp van de ijzeren kalkwagentjes en het geruis van de spuit.

Af en toe klom er een van zijn kar en bleef met zijn listige kop bij ons knikkebollen en vroeg hoe het ging, zei dat het warmer zou worden dan gisteren, zei dat de fabriek de boeren uitbuitte.

'En ons niet zeker!' zeiden wij. Hij knikte, rolde een sigaret, gaapte naar de voorbijvlottende bieten.

Ietsje voor acht, altijd iets te vroeg, kwamen de Duitsers ons aflos-

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 95 04-09-19 10:29

sen, met hun Tirolerpetje op, in hun waterdichte, glimmende pakken, die zij in het leger tegen de fosforbombardementen hadden gekregen.

Toen wij door het veld sjokten met de suiker op onze schouders, zei Lambert, met een bleek, vertrokken gezicht: 'Morgen ga ik naar Compiègne.' Hij hield zijn witte hoofdverband vast en zong: 'Waar de meisjes zijn'.

'Hier zijn er toch ook.'

'Wat denk jij eigenlijk van mij? Dat ik met die vrouwen omga die in geen jaar gewassen zijn, die ruiken naar de Duitsers, de Polen, de Fransen, Joegoslaviërs, Australiërs, Vuurlanders...'

Ik keek voor mij, naar de rails, die blonken, naar het vlakke land, dat braak lag, zonder zaad of vrucht, naar de moerassen.

'... Chinezen, Eskimo's...'

Alsof de vrouwen uit het dorp, die met haar zwarte halsdoeken en zwarte kousen water haalden aan eenzelfde waterput, die zich inderdaad nooit wasten, maar warm waren, vroom en geldverspillend, zes à zeven levens hiervoor hadden gekregen, alsof zij vroeger, voor honderd jaar in Vuurland of in Sydney waren geboren en daar hetzelfde spel van hier en van nu hadden voorgedaan, de mannen gelokt en op hun rug gelegen, met de hoop in hun beschaduwde ogen, onwetend van hun lot na hun eerste dood, dat hen in de stank van dit Franse dorp aan jonge Flamins met hun gestrekte, naar hen gerichte angels zou overleveren.

En wat zou ons beschoren zijn, bijvoorbeeld, morgen, nadat ik of Lambert met onze zatte botten in het kanaaltje zou gevallen zijn en met de vloed van de bieten meegesleurd, en onder de tunnel in de eerste maaltrommels van de wasserij terechtgekomen, zoals het voor twee jaar met een oude Fransman gebeurd was? Hoe zouden wij terugkomen? Mens, plant, aarde?

Lambert liep voor, met zijn ene hand hield hij nog altijd zijn verband vast; hij liep als een boerenzoon, met lange passen.

Dwars over de stoppelvelden. Kaal, leeggeplukt land, waarover hooioppers verspreid lagen. En onduidelijk een vlakke einder, die een boog vormde als de zee. Niet één boom.

Steppe, Noordpoolvlakte, pampa.

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 96 04-09-19 10:29

De aarde vormde korsten onder onze laarzen. Hier en daar waaiden bevlekte papieren op. Van de Duitsers. Die op de fabrieks-wc's niet durfden, volgens Heinrich. Dikwijls, als de avond viel en Heinrich, Lambert en ik gingen roeien op de Oise, in de dikke stilte roeiden, de spanen gingen onhoorbaar het water in, de boot schoof onhoorbaar verder, de avondgeluiden klonken als in een wijde kamer, zagen wij hun gehurkte gestalten over het veld verspreid. Met de petjes op.

'De Lamme heeft twee dochters,' zei Lambert stilletjes, 'een ervan is een droom.'

'Die je lakens natmaakt.'

Toen kwamen wij aan, lieten de zakken neerploffen, veegden ons zweet af. De Lamme, die nog niet lang wakker was, want hij kwam aangesukkeld in zijn hemdsmouwen en met naakte voeten in zijn klompen, trok zenuwachtig aan zijn snorren. Met zijn linkerschouder opgetrokken leek hij op een zieke raaf.

In de keuken, waar meubels, bloem- en suikerzakken, rieken, schoppen, drie matrassen en ik weet niet hoeveel kussens opgestapeld lagen, liep hij over en weer. Hij vroeg of niemand ons had zien binnenkomen en maakte in zijn inboedel een weggetje vrij, hij schopte enkele potten en pannen opzij, zette stoelen overhoop, opdat wij met onze zakken suiker tot in het stapelplaatsje zouden geraken.

Toen hij ons het geld had uitbetaald, dat wij meteen verdeelden, zette hij de stoelen opnieuw recht. Voor de deur van het stapelplaatsje sleurde hij een paar matrassen. Hij stond voor ons, aarzelde, zijn dikke vingers met de gekloofde knokkels dwaalden langs de halsopening van zijn hemd, in de grijze krullen.

'Als er soms van die grote, blauwe blikken zijn,' zei hij. Zijn gerimpeld gezicht onder de franje witte haren leek op dat van een Grieks filosoof, maar ik herinnerde mij niet welke. Alhoewel het zeer moeilijk zou zijn om die benzineblikken uit de hangar te loodsen, knikten wij en praatten over prijzen.

Toen fluisterde Lambert: 'Hé, Lamme, waar zijn je dochters?'

De Lamme keek hem minachtend aan, en leverde zich aan een

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 97 04-09-19 10:29

hele pantomime, hij trok zijn wenkbrauwen omhoog, stak zijn onderlip vooruit, 'Pff,' deed hij, 'Pff' met zijn vochtige onderlip, waar zich blaasjes speeksel vormden.

'Zij slapen nog,' zei hij, en hij haakte opnieuw zijn vingers in zijn hemd. Hij boog zich voorover. 'Die blikken...'

'Laat ons je dochters zien,' zei ik.

Hij legde een loodrechte vinger op zijn mond, zodat het leek alsof hij een slurf gekregen had. Wij volgden hem op de toppen van de tenen, in de hete mestgeur van zijn lichaam. En toen wij konden binnenkijken floot ik heel zachtjes. (Zoals ik alleen fluiten kon, met een kort ademstootje tussen een kerf in mijn tanden.)

In een zeer hoog, oud bed, dicht tegen mekaar, lagen zijn twee dochters. Die met donkere krullen bleef slapen, gromde even, terwijl de andere rechtop zat.

Zij had een bruin, scheef gezicht. Ik raadde in de rode, kapotte pull-over de smalle schouders, de sleutelbeenderen, de peervormige borstjes. Zij was een jaar of achttien. 'Merde, ah, merde alors,' zei zij lachend en wreef over haar ogen.

Wij staken ons hoofd door de deuropening, de Lamme ging voor en maakte buigend een zwaai met zijn arm, zodat zijn hoge schouder een vleugel werd die hij uitsloeg.

'Voici Jacqueline, ma fille,' declameerde de raaf.

De dochter bleef in haar oogholten wrijven, kroop weer onder de lakens, tegen haar zuster, en knipoogde toen.

'Bonjour, messieurs,' zei zij, als een heel klein meisje. Zij wentelde zich op haar buik, met haar gezicht tegen de grijze, gescheurde kussens. De Lamme ging met ons mee tot aan het hekje. Het was kouder geworden en de Lamme trappelde over en weer. Straks kreeg hij nog buikloop. Ik wenste het hem toe.

'Wel, vergeet de blikken niet. Tweeduizend frank,' zei hij.

Wij liepen op de grindweg, naast het land in okeren vouwen. Alleen de elektriciteitstorens van de fabriek gingen de hoogte in, ontbloeiden aan dit winterland.

'Zou zij nog iets onder die pull-over gedragen hebben?' vroeg

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 98 04-09-19 10:29

Lambert. Ik vind dat hij weleens de dekens had mogen opslaan, voor al die suiker die wij hem brengen.'

'Dan had je gezien dat zij een moedervlek op haar kont heeft. En dan?'

Maar toen wij in het volle veld waren en onbeschermd, omsloot de koude morgen ons en viel mij aan met een ijslucht op mijn hete lichaam. Als een vrouw, die mijn knieën, mijn dijen zou likken. Ik beefde, stak mijn handen in mijn zakken.

De eerste zon kwam op en deed de plassen van het bietenland glimmen. Boven de schuine horizon lag een rode sluier.

Als een open vagina, dacht ik, rijst de zon, bespoelt ons met haar warmte. Alsof een reuzengodin haar vagina openplooide met haar vingers en ons in haar rode glans gevangen houdt.

'Kijk,' zei iemand met een dringende, angstige stem, 'kijk of je de baarmoeder niet ziet. Na drie dagen, als zij bevrucht is, hangt zij lager. Daarna trekt zij weer omhoog.'

'Ik zie het,' zei ik.

'Wat zie je?' vroeg Lambert. Hij keek vrolijk met zijn kapotte gezicht. Hij was gelukkig met het geld in zijn zakken.
'Compiègne. Ah, Compiègne,' zei hij.

Lambert kreeg de deuren niet open. Ik hoorde hem iets nijdigs roepen en achter mekaar klonken in de gonzende nacht de metalen slagen. Er waren van die ouderwetse, Franse treinwagens, waarop je een halfuur met de stang tegen de hendels kon slaan, zonder dat de deuren één centimeter verroerden. Dan, ineens, onverklaarbaar, op een onverwachte laatste slag, alsof zij murw waren, vlogen de deuren open. Dan kon je maken dat je wegkwam.

'Het gaat niet. Richt je spuit naar links,' riep Lambert zenuwachtig. Door het kanaaltje vlotte geen enkele biet en uit de wasserij had de stoomfluit al twee keer geblazen. Ik veranderde van richting en het water spoot tegen de hangar, waarvan de verroeste boorden met de pinnen blonken. De slagen hernamen en toen kwam Heinrich erbij, die waarschijnlijk door de wasserij gestuurd was. Ik kon horen dat het Heinrich was die nu tegen de hendels sloeg, aan het regel-

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 99 04-09-19 10:29

matige, harde geluid, aan de snelle stoot. Lambert sloeg misschien even hard, maar ongelijk, in vlagen, volgens zijn humeur. Hij was ook gauw moe.

'Bwwanggg.' Ik richtte de spuit in de treinwagen en ik zag Heinrich en Lambert wegspringen voor de vloed bieten en het water dat uit de deuropening spatte en stroomde.

Heinrich klom naar boven.

'Er zijn geen bieten meer in de wasserij,' zei hij. Hij kwam naast mij, op een zijbalk, zitten.

'Richard is woedend,' zei hij. Heinrich deed zijn werk in de wasserij gewetensvol, zoals alle Duitsers in de fabriek. De meesten hadden een contract getekend als 'vrije arbeiders', en namen dit als een ernstige verplichting op. Als zij een jaar regelmatig gewerkt hadden mochten zij naar huis. Soms vóór de krijgsgevangenen.

'Ludwig gaat volgende week naar huis,' zei Heinrich.

'Hoeveel zijn er nog vóór hem?'

'Ach,' zei Heinrich, 'eerst Heinz, die bij de zestig is, dan Ludwig, wiens vrouw een baby verwacht...'

'Hoe kan het?'

Heinrich keek langs mij heen, naar de schaduwen in ons bouwvallig hok, naar het hooi, de verspreide kleren, de meelzakken. Hij rolde een sigaret, zei:

'Misschien heeft zijn vrouw het speciaal gedaan, opdat hij naar huis zou mogen? Misschien zelfs heeft Ludwig het haar gevraagd? Wie weet het? Wat doet men al niet?'

Ik spoot de laatste hoek leeg. De bieten wipten als dode, stijve, roze diertjes in het kanaal. Het water, blinkend in het gele lantaarnlicht, bleef in de treinwagen liggen, sijpelde langzaam door de reten van de plankenvloer.

'Daarna komt Max, die drie kinderen heeft. Daarna ik, met een vrouw en twee kinderen. Jaja.' (Het Duitse, geheime 'Jaja', als een klacht). 'Ludwig gaat waarschijnlijk nog deze week weg. Gisteravond is er een feestje geweest.'

Ik kende het. Zij zaten naast elkaar op de bedden en dronken aandachtig en zwijgend wijn, zongen in koor en in twee stemmen hun

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 100 04-09-19 10:29

liederen. Niemand schreeuwde of riep iets vrolijks of danste. In de schemerige kamer bleven zij rechtop zitten met hun steeds pasgewassen hemden en broeken aan en zongen of praatten over thuis in kort afgebeten, schorre zinnen. Grauwe kevers in een winterslaap.

Heinrich stak mij een halfgerolde sigaret toe. Ik likte langs de rand en hij maakte haar op en gaf mij vuur.

'Ho,' riep Lambert buiten en een nieuwe treinwagen schoof onder onze voeten. Opnieuw de metalen slagen, die het rumoer en het gesuis van de fabriek openscheurden.

'Lambert is veel te zenuwachtig,' zei Heinrich.

'En te zwak,' zei ik. Wij lachten. En hij, met zijn mond weer in de dunne plooi, zei: 'Ik begrijp het niet.'

Drie weken geleden waren wij op een namiddag naar een waarzegster in Compiègne geweest omdat Heinrich er niet alleen heen durfde. De waarzegster, een grove vrouw van rond de veertig, die af en toe de kamer verliet om in de kamer ernaast een gekerm (patiënt of koortsig kind of stervende moeder?) te sussen: 'Tais-toi, j'ai des clients', zei met een ondoorgrondelijk gezicht dat wij geen Fransen waren, dat wij een goed karakter hadden en dat wij in een suikerfabriek werkten. Toen bevoelde zij de foto van Heinrichs vrouw, een zuiders gezicht met een wijde, mannelijke mond. Zij legde de foto omgekeerd tussen de kaarten en opende het spel.

'Oeioeioei,' deed zij, zij vertelde bezorgd dat Heinrichs vrouw hem nog niet bedrogen had, alhoewel er een witte man in haar nabijheid was en haar bedreigde, en dat Heinrich maar het best gauw naar huis zou keren.

'Ik begrijp het niet.'

Heinrich sprak in zijn rauw Mecklenburgs dialect en ik moest de halve woorden raden, die hij voor zich alleen zei: 'Zelfs niet toen ik achttien was, en twintig, op de leeftijd waarop alle anderen de vrouwen afliepen. Het was niet normaal, zeiden zij. Ik heb twee vrouwen gehad, en de eerste, twaalf jaar lang, en ik heb nooit iets met een andere uitgehaald. Alles ging naar die éne vrouw, dat éne lichaam, het éne (einzige, einzige, einzige) ding waaraan ik gewoon was, dat ik kende. En pas toen zij dood was, heb ik een andere vrouw ge-

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 101 04-09-19 10:29

nomen, en die betekende voor mij hetzelfde. Niet hetzelfde, maar hetzelfde een tweede keer. In Amerika, in 1943, had ik een goeie job als barman in een officierenmess. Om drie uur in de morgen, als er vrouwen overbleven, vroegen zij mij te dansen. Ik kon het niet. Wat denk je dat het betekent? Het is niet normaal, zeggen zij. Misschien niet.'

Ik zag Heinrich in de overbelichte bar met de glanzende parketvloer rondwandelen, traag en lichtjes verend met zijn bovenlichaam, in een kaki-uniform. Zijn streng gezicht met de moede ogen, dat 'Nein' schudde naar de nerveuze Amerikaanse vrouwen, die om vier uur in de morgen, door de warmte, het zweet, het dansen, de alcohol en door de nabijheid van de vreemde kalme vijand, opgehitst rond hem stonden. Tegen de bar wreven met hun harde, gespannen dijen.

'Nu wil ik heel gauw naar huis,' zei Heinrich. 'Ik ben bang. Misschien is er iets gebeurd ondertussen.'

'De witte man in haar nabijheid?'

'Misschien. Ik heb in geen twee maanden nieuws van haar gehad. Sedert ik uit het kamp van Arras kwam. Max zegt dat de postjuffrouw hier de meeste Duitse brieven onderschept. Omdat haar neef gefusilleerd is. Kan dat?'

'Ik denk het niet.'

'In ieder geval kijkt zij mij altijd geniepig aan. Zij spreekt nooit tegen mij. Altijd haalt zij er de postmeester bij. Ach,' met een achteloos gebaar wuifde hij zijn woorden weg. 'Bella wordt elke dag mooier,' zei hij.

Ik knikte. Bella was een naakte vrouw in bas-reliëf, die Lambert en ik in een der balken van ons hok hadden gesneden en waarvan wij elke avond een paar details nader uitwerkten. Lambert had gisteravond haar tepels met lippenstift gekleurd. Lambert wilde als wij terug naar België gingen, de balk wegzagen en Bella meenemen.

Wij noemden haar Bella, naar Lamberts verloofde. Als iemand zei: 'Haar heupen zijn te breed, of haar benen zijn voor mijn smaak te dun,' zei Lambert hooghartig: 'Ik weet het best hoe Bella eruit moet zien. De heupen en de benen en de rest.'

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 102 04-09-19 10:29

'Wat doe je als je thuiskomt, Heinrich?'

'Ik weet het niet. Ik kan er niet aan denken. Ik zal waarschijnlijk geen piano meer kunnen spelen. Maar misschien kan ik in mijn broers zaak terecht. Hij is gesneuveld in Italië, en zijn vrouw is niet hertrouwd, en het huis is niet verwoest.'

Waarom zou hij geen piano meer spelen?

'Er zal wel geen plaats zijn voor pianisten in Duitsland,' zei hij, en schoof van de balk en ging voor het kijkgat staan. Hij vond zijn correct Duits terug:

'De eerste week dat ik hier was, ben ik op een avond met mijn burgerkleren aan naar Compiègne gelopen, te voet, veertien kilometer, en ik heb er piano gespeeld in een dancing. Gershwin, Peter Kreuder, Strauss, en alle Fransen applaudisseerden als gekken en riepen: bis, bis. Daarna, om vijf uur in de morgen, ben ik teruggekomen. Veertien kilometer. In het begin had ik het erg moeilijk. Nu nog, soms, sta ik op 's nachts en ga ik aan het raam staan, en speel ik op de vensterbank.'

'Hou je van Peter Kreuder?' vroeg ik hem.

'Hm... zo en zo.'

'Ik hou van het liedje dat Zarah Leander zong in *Paramatta*.'

'Dat is niet van Peter Kreuder,' zei Heinrich.

'Van wie dan?'

'Ik weet het niet. Ik heb de film niet gezien. Ik heb maar twee Duitse films gezien in vijf jaar tijd, het waren twee oude, van in de jaren 25. Het was in een museum in Amerika, en ik moest mee met een Amerikaanse officier.'

'Er zijn zeer mooie bij.'

'Ik houd het meest van Gustav Mahler,' zei hij. 'Zijn muziek is veel groter dan die van Cole Porter of van Peter Kreuder. Er zit een tragische klank in.'

Wij luisterden naar het water, dat in de treinwagens ruiste. Heinrich begon zacht te zingen. Hij had zijn ogen half dicht en het was te veel, te vertrouwd, te veel een kinderhand rond mijn keel, ik rukte aan de spuit en deed het water in een boog tegen de treinwanden spatten, zodat het oorverdovend klapperde.

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 103 04-09-19 10:29

Heinrich hield op. Hij trok zijn pet reglementair, met die vreemde beweging die de Duitsers eigen is, als een gewoonte moet zijn, als sigaretten rollen of naar hun polshorloge kijken, één: een snokje aan de gekromde klep, en twéé: het gladstrijken met twee, drie vingers van het haar boven de oren.

'Ik moet gaan,' zei hij en zijn hand raakte mijn schouder. 'Op een dag zullen wij eens samen naar Compiègne gaan, dan zal ik je voorspelen.'

'Ja, dat zullen wij doen,' zei ik. 'Dag, Heinrich.'

'Dag,' zei hij. Hij klom de ijzeren ladder af en riep iets naar Lambert beneden. Daarna hoorde ik hem met Pjotr, de ossenboer spreken. Lambert loste mij af aan de spuit, en ik ging in het hooi liggen, met mijn verkleumde handen tussen mijn dijen. Door de reten van de plankenvloer en door het hooi drong een ijskoude wind. Het hele hokje schudde elke keer als Lambert de spuit van richting veranderde. Ver weg, als altijd, het denderend geluid der wasserij. Een wand van geluid.

Verheiden kwam Lambert aflossen. Hij was de oudste der Vlamingen. Tweeënzeventig. Hij deed niets in de fabriek, wandelde de hele dag rond met een riek op de schouder, pikte om de twee uur een biet op en gooide die op de in- en uitrijdende boerenkarren. 's Avonds zat hij om acht uur in bed, met een sjerp om het kale hoofd als een tulband, en gaf commentaar over de voorbije dag. Of vertelde eindeloos uit zijn leven. Als iedereen van de dagploeg sliep, praatte hij nog, met een gebarsten alcoholstem in korte zinnetjes, die hij op bepaalde plaatsen herhaalde, als refreinen van een heidens gebed:

'In 1929 was er de slag. En regende het. A tout casser. Wij hadden geen laarzen zoals jullie nu. Hadden wij geen laarzen. Hadden wij geen laarzen. En de oven ontplofte. Een Rus. Een communist, zeiden zij. Ja, een Rus. Wel in Saint-Denis 't vrouwvolk hulder roks waaiden op. Waaiden-z-op. Waaiden-z-op. Zulke slag. Zulke harde slag...'

Dit tot halftwaalf, twaalf uur. Dan kwamen mannen van de nachtploeg binnen en gaven hem een slokje warme alcohol met suiker uit

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 104 04-09-19 10:29

hun thermosflessen. Hij sliep in, met een licht gestamel.

Ik lag midden het bittergeurend hooi terwijl het ongelijk stromende water in golven in de treinwagen plonsde.

Toen was er buiten een plots gegil, een schreeuw, die niet van de fabriek of van de machines of van de kalkwagens kwam en Lambert aan de spuit zei met een dringende stem: 'Hugo, er is iets gebeurd met Heinrich.'

'Heinrich,' riep een Duitse stem buiten, en nog iets. Ik sprong op en riep door het kijkgat: 'Was ist los?' Max, de schoenmaker, zwaaide met zijn armen, hij kwam naar ons hok gelopen, zijn grauwe haren fladderden rond zijn gezicht als van een middeleeuwse ruiter.

'Kom gauw,' schreeuwde hij, 'Heinrich...' en nog wat. Hij bleef staan, toen hij mij de ladder zag af klimmen. Hij riep dat ik naar Pjotr toe moest en dat hij een dokter ging halen. Over de binnenplaats, tussen de kleine piramiden bieten, liep hij weg, met lange benen in laarzen.

Achter de vierde of vijfde treinwagen zag ik de bewegende schaduwen van Pjotrs ossen.

'Wat is het?' riep Lambert vanuit het hok, en hij schroefde de spuit dicht. Van de bergen bieten viel het water nu stil als dichte regendroppen in de plassen. Ik naderde het ossenspan, waarvan de ketenen langs de aarde sleepten en rinkelden. 'Pjotr,' riep ik, 'Pjotr, wo bist du?'

Hij kwam uit de schaduw van de hangar gekropen, met zijn bult en zijn doorzakkende benen, die hij kruiselings voor mekaar zette. Zijn haar hing in zijn ogen, en hij leunde tegen een treinwagen.

'Der Heinrich,' zei hij. 'Sehr, sehr schlecht. Tod.'

'Wo?'

'Ach, Gott,' zuchtte hij. Hij knikte en blies: 'Tod. Jaja.' Ik trok aan zijn mouw. 'Wo?'

'Die Ochse. Mich nicht,' zei hij en hij legde zijn hand met de korsten op zijn borst, schudde zijn geel, Russisch hoofd met het sluikhaar. Hij was zeer dronken. 'Ich so, da, da, hju, hju, denn die Ochse hju, ich nicht der Heinrich sehn. Da, die Ochse.'

Hij grijnsde. Zijn tanden bewogen en kauwden. 'Ach,' blies hij en

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 105 04-09-19 10:29

hij krabde met zijn hand, die de ossenzweep vasthield, in zijn hals.

Ik liep hem na, de wagens langs, en toen onder de laatste wagen zag ik Heinrich liggen, met de armen gespreid en zijn hoofd op de rail naar boven gericht. Ik knielde naast hem. Er was geen kwetsuur, geen bloed, geen gescheurd vlees te zien. Hij lag er kalm, met zijn grijze ogen open en zocht onbeweeglijk een of ander sterrenbeeld boven hem, tussen het gebinte van de hangar. Alleen was het wiel van de laatste treinwagen bijna tot aan zijn navel geraakt. Het wiel met de metalen glans zat onmogelijk ver tussen de eventjes gespreide dijen en de groene dikke stof van Heinrichs broek, waar alles verpletterd, vermorzeld moest zijn.

'Heinrich,' zei ik en ik raakte zijn wang aan en zijn breed, bijna ongerimpeld voorhoofd, dat warm was. Toen kreeg hij een zenuwtrek om zijn mond. Die openviel en naar iets hapte. Openbleef met een blauwe smalle gleuf.

Ik kwam overeind en raapte Heinrichs petje op, dat naast de rail gevallen was, en zei aan Pjotr dat hij dood was.

'Tod?' vroeg Pjotr, alsof hij het daareven zelf niet gezegd had, alsof ik hem misschien had kunnen redden, misschien door hem aan te raken, of door het noemen van zijn naam, alsof ik nu verantwoordelijk was.

'Hij is achterovergevallen door de slag van de bumper, dwars over de rail en toen is het wiel erin gedrongen.' Pjotr knikte.

'Wacht. Max komt met een dokter.'

'O, ja, vielleicht der Heinrich nicht ganz tot.' Hij pulkte in zijn neus. Tenslotte had hij er honderden zien sterven in Rusland en in Frankrijk. Of niet? Alhoewel dit iets anders was, een snel, metalen wiel van een dood, dat tussen je dijen dringt.

Max liep rond met grauwe, zwaaiende armen, riep dat er geen dokter was, en geen nachtwaker. 'Eine Schande,' riep hij. De stoomfluit van de wasserij ging. Er waren geen bieten in het kanaaltje.

'Merde, salaud,' schreeuwde Max over de binnenplaats. Hij herhaalde het drie, vier keer en stampte met zijn laars tegen de aarde.

'Wat moeten wij doen?' vroeg Lambert, die niet dichter bij de lig-

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 106 04-09-19 10:29

gende Heinrich durfde komen. Max was niet te bedaren. Hij danste van woede.

'Eine Schande. Kein Artz und kein Directeur. Rien. Ah, cela ne se passera pas ainsi. Je ferai un rapport.'

Toen stond hij dicht bij mij en een walm van de zure bietenlucht, die in je kleren zit als je langer dan een kwartier in de wasserij bent, streek over mijn gezicht. Hij hield even zijn hand op de hoogte van zijn borst. Wilde hij dat ik haar drukte? Zijn gezicht was wit, verwoest.

'Il est mort? Hein?'

De stoomfluit ging opnieuw. Ik riep naar Lambert dat hij daar moest blijven en ik klom naar boven, schroefde de spuit los. Ik draaide haar langs de andere kant van het hokje, want waarschijnlijk zouden in de eerste twee uren de treinwagens niet weggetrokken worden. Het water spoot tegen de betonnen muur. Ik boog voorover en hield mijn hoofd dicht tegen de loden mond van de spuit. Het schuimend water, het ronkend, sissend geluid overspoelde mij. Droog, beschermd zonk ik in een waterval.

Stoomfluit. Vierde keer. Een alarmsignaal voor de aankomende nachttrein. Een waarschuwing en een angstkreet uit de duistere fabrieksmassa, naar ons, gescheiden, verstrooide eenlingen in het veld, in de schaduw van de termiethopen.

De bieten waren verstopt in de tunnel. Het gebeurde altijd als een nieuwe tunnel gebruikt werd, de bieten van de vorige lading bleven in de modder steken en droogden er vast. Iemand in een waterdicht gummipak kwam onder aan de ladder staan en keek mij aan.

'Ah, le pauvre Ein-riek,' zei hij. Ik antwoordde niet. Hij ging weg, onhandig in zijn gummibroek, kroop toen op handen en voeten als een blinkend speelgoed in de tunnel.

Ik spoot nu in een brede boog wel drie meter boven de randen van het kanaal. Ik kreeg een reusachtig geslacht waarmee ik tegen de daken, tegen de boomkruinen kon plassen.

'Kijk, ik plas tegen de maan,' riep ik naar Lambert.

'Zij hebben hem weggedragen,' zei hij. 'Pjotr moet met de politie mee. Hij weende als een kind.' Uit de mond van de tunnel kwam

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 107 04-09-19 10:29

het speelgoed, het blinkend insect gekropen, stond op twee poten, verdween. De bieten vlotten.

'Ja. Het is de vierde, dit seizoen. De twee Polen. De jongen van Abel, en nu Heinrich.'

'De jongen van Abel telt niet mee,' riep Lambert grimmig. Hij was erbij geweest toen de jongen over drie veiligheidsleuningen geklommen was en toen in de open kalkoven was gesprongen. Ik had hem een paar keer gezien, de jongen van Abel. Hij kon met moeite spreken, van zijn twaalfde jaar af was hij met zijn vader naar de suikerfabriek komen werken, had elke dag de witte alcohol met suiker gedronken.

'Dat was geen ongeluk,' zei Lambert. 'Dat was zijn eigen schuld. Hij had het zelf gezocht.'

'Misschien is het ook Heinrichs schuld geweest. Wat ging hij daar doen achter de wagens?'

'Idioot,' zei Lambert en ging weg. Een paar minuten later zag ik hem bij de auto van de directeur staan. Ik jaagde losse bieten na, die opsprongen. Ik had niet eens naar Heinrich geluisterd, toen hij gezongen had. Nog vier uur, dan zou ik slapen.

Toen Lambert en ik opnieuw in het hokje zaten en Lambert in het hooi lag (geen aanstalten maakte om aan Bella te beginnen) spraken wij over het einde van dit seizoen, over de lonen in de metaalfabriek van Verviers, waar de meeste seizoenarbeiders 's winters werken. Over Heinrich spraken wij niet meer. Dat zouden wij later, binnen twee, drie dagen doen.

'Wat is dat?' riep Lambert.

'De Duitsers,' zei ik. Op de binnenplaats, onder het gele lantaarnlicht kwam een kleine stoet. Op vertraagde pas gingen, in rijen van drie, de Duitsers van de suikerfabriek. Zij hadden hun lange veldmantels aan met de schouderriemen. Ik zag dat Max, die sergeant was geweest, zijn medailles op had. Zij zwaaiden gelijk met hun handen gestrekt tot aan de borst en hielden hun hoofd strak in één richting.

De Fransman, die beneden aan de ladder stond, riep ons toe: 'C'est la garde.'

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 108 04-09-19 10:29

‘De wacht,’ zei Lambert.

Toen klonk Max’ stem, die bevelen gaf over de ruisende geluiden heen, en hielden zij halt en gingen een voor een het huisje van de nachtwaker binnen, waar Heinrich lag.

Bezige Claus Alle verhalen (01)2 biw.indd 109 04-09-19 10:29